

HALÁSZ PÉTER

35. ÉVFOLYAMÁBA LÉPETT A HONISMERET C. FOLYÓIRAT

Hivatalosan valóban az 1972. évben megjelent próbaszám-tól számozzuk a *Honismeret* c. folyóirat évfolyamait, a honismereti mozgalom folyóiratát azonban ennél jóval régebben „alapították”.^{*} Az alapítás szót azért tettem idézőjelbe, mert akkoriban, az 1960-as évek derekán ez nem azt jelentette, hogy az arra illetékes szerv nyilvántartásba vette a folyóiratot. Félig illegális módszerek tették lehetővé a megjelenését, s ez illet is a három „T”-vel jellemezhető művelődéspolitika középső – túrt – kategóriájába tartozó mozgalmunkhoz.

Harmincöt esztendővel czelött ugyanis már tíz éves múltira tekintett vissza a HONISMERET nevet viselő „szürke füzetek” sorozata. Az „örzö-védő” szerepet játszó Hazafias Népfrent adta ki a műfaji meghatározása szerint A honismereti szakkörvezetők tájékoztatója elnevezésű kiadványt. A Népfrent politikai védőcernyője alatt ezek a füzetek jelentették a mozgalom számára nélkülözhetetlen szakmai - módszertani háttérét. Összefogták azokat a néprajzkutatókat, hely- és köztörténészeket, pedagógusokat, muzeológusokat, levéltárosokat és könyvtárosokat, akik felsorakoztak a honismereti mozgalom zászlaja alá, és egyben publikációs teret is adtak nekik. A mozgalom fő szervezői és fő szakmai „ideológusai” között a Népművelési Intézet néhány munkatársa is ott volt, mint például *Dömötör Sándor*, *Novák József*. A folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke 1973. és 1980. között pedig *Kamarás Rezső*, a Népművelési Intézet igazgatóhelyettese volt. Vár- és múzeumbaráti körök, honismereti - helytörténeti szakkörök vezetői, népművelési tanácsadók, községi krónikákat vezetők írták és olvasták ezt a stenciles módszerrel sokszorosított tájékoztatót, amelyben megfogalmazódtak és körvonalazódtak a honismereti mozgalom főbb területei, módszerei és célkitűzései. A szerzők jórészt olyan emberek voltak, akik a politikától félrehúzóva – vagy félállítva – sem mondtak le a közélet szolgálatáról, a népben - nemzetben gondolkodás felelősségéről, ám az idegen érdekeket szolgáló párt-politikától igyekeztek távol tartani magukat.

Megjelent ebben az időben a Hazafias Népfrent Honismereti Bizottsága és az Országos Helytörténeti Bizottság kiadásában egy másik sorozat is, amely a *Honismeret*, *helytörténet* címet viselte, és főként honismereti jellegű konferenciák, tanácskozássok anyagát adta közre.

Amikor 1972-ben, a Magyar Televízió által megrendezett „Röpülj páva” népdalverseny sikeresen fordított viszonylag jelentős társadalmi figyelmet a népi kultúrára, a néphagyomány értékeire, akkor a mozgalomban – a mozgalom „csigaházában” – védelemre talált, nemzeti érzésű értelmiségi szolgálat elég erősnek érezte magát egy, immár az utcán árusítható és előfizethető honismereti folyóirat elindítására. 1972-ben „*Hová röpül a páva?*” alcímmel jelent meg a *Honismeret* c. folyóirat első, tematikus próbaszáma.

Hogy mit akart *kipróbálni*, vagy *megpróbálni* ez a szám – az olvasókat vagy a pártközpontot akarta-e tesztelni –, ma már nehéz lenne eldönteni. Hiszen a „Röpülj páva” népdalverseny megvalósításához szükséges energiákat is részben egy – talán

Brauer János nevű – újságíró cikke miatti „össznépi” felháborodás szabadította fel, aki leplezetlen cinizmussal tette fel a provokatív kérdést: *ugyan bizony ki énekel ma még népdalt?* A televíziós vetélkedő sikere aztán megmutatta, hogy a népdalt, a nemzeti hagyományt nem lehet sírba tenni, még működik a nemzet immunrendszere. A vitorlát bontó *Honismeret* folyóirat így kapott kedvező szelet a Röpülj páva körök alakulásától, a bimbózó táncházmozgalomtól, a népi kézművesség iránt megnyilvánuló, fokozódó érdeklődéstől.

Mint a Néprajzi Múzeum önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomához már 1959-ben csatlakozott, a népi frók művein nevelkedett agrárértelmiségi, magam is bekapcsolódtam ebbe, a nemzeti értékek szolgálatát legális keretek között lehetővé tevő mozgalomba. A folyóiratnak az első számtól szerzője, az 1974. évi 2. számtól pedig szerkesztője lettem. Harminchárom esztendeje, egy emberöltő óta készítem tehát a *Honismeret*et, s nem dicsekvésképpen mondom, de ma is éppen olyan örömet lelem egy-egy lapszám összeállításában, s ma is ugyanolyan megilletődöttséggel veszem kézbe és lapozom a nyomdából frissen érkező számot, mint annak idején.

Kezetben nem is *Honismeret*, hanem *Honismereti Híradó* volt a folyóirat neve, első szerkesztője pedig *dr. Morvay Péter*, az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom vezéralakja. Tőle vettem át ezt a szolgálatot. Milyen lehetőséget láttam akkor abban, hogy az Agrárgazdasági Kutatóintézet munkatársaként, az ezer kilométerre élő moldvai csángók sorsának és népeletének nyarankénti kutatójaként, engedve némi baráti nyomásnak, elvállaljam egy ilyen folyóirat szerkesztését? Három, nagyon is egy tőről fakadó okom volt rá.

Mindenekelőtt azt gondoltam, hogy a folyóirat révén szolgálhatok az azt a szellemi honvédelmet, amelyet a nemzeti értékek védelmében, az idegen elnyomás, az internacionalista és kozmopolita veszedelem ellen – jórészt partizán módszerekkel – folytatott minden olyan ember, akinck a számára *értéket jelentett a magyarság*. Másodsorban ennek a küzdelemnek része volt a *hazához, a szülőföldhöz való kötődés erősítése*, ami a hon jobb megismerésének a legfőbb feltétele (még akkor is, ha a *hazaszeretet* szó elé akkoriban többnyire oda kellett tenni a „szocialista” jelzőt). Végezetül úgy gondoltam, hogy a honismeret fogalmába belefér az egész, Trianon óta határokkal szétszabdalt magyarság; mert egy legyőzött országot föl lehet darabolni, de a *nemzet történelmét és művelődését nem*. Szerkesztői munkám során így öntudatlanul is érvényesítettem a költő Juhász Gyula intelmét, amely a nemzet Trianonhoz fűződő viszonyára vonatkozott: „*Nem kell beszélni róla sohasem, de mindig, mindig gondolkodjatok rá!*”

Hogy aztán a honismereti mozgalom és a *Honismeret* c. folyóirat milyen mértékben tudta ezeket a célkitűzéseket megvalósítani, azt nem nekem kell eldöntennem, de azt bizony állítom, hogy ez a munka nekem – és még sok baj- és fegyvertársamnak – megadta a *tisztes és a nemzeti közösségünk számára hasznos életnek, munkálkodásnak a lehetőségét* – vagy annak az illúzióját.

Ha egyszer valaki vállalkozni fog arra a nem könnyű, de szép feladatra, hogy megírja a folyóirat történetét, a 35 eszten-

* A Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus Corvin téri székházában, 2007. február 14-én megtartott ünnepi találkozón elhangzott előadás szerkesztett szövege.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

dőt könnyen és célszerűen három nagyobb korszakra tudja bontani.

1. Az 1970-es éveket a létért való küzdelem jellemezte. Párt-határozatok, pártkongresszusi állásfoglalások, népfönt főtitkárok hajlamai, szírtjei és zátonyai között lavíroztunk. Bukdácsoltunk, olykor megfeneklettünk, de szerencsénkre kitűnő kapitányunk volt Töltési Imre személyében, aki a Honismereti Bizottság titkáráként nagy empátiával, taktikai érzékkel igyekezett kedvező szélben tartani a mozgalom hajóját, hogy haladhassunk a kitűzött célok felé.

2. Az 1980-as években a honismereti mozgalom és folyóirata egyre inkább betagoledott a nem túl erős, nem is nagyon széles nemzeti ellenállásba, s ennek során igyekeztünk a Népfrontot – több-kevesebb sikerrel – Nemzeti Fronttá alakítani. Nem véletlen, hogy már 1980-ban az a „kitüntetés” érte a Honismeretet, hogy a Trianon 60. évfordulójára, Vigh Károly tollából megjelent cikk miatt – persze fű alatt, kerülve a nagyobb botrányt – bezúzták a lapot. A bezúzatlan példányokból azonban sikerült Nyugatra juttatni néhány példányt, s a Szabad Európa Rádió, valamint az angol rádió részletesen foglalkozott a lap-számmal s a bezúzatással. Hogy nem ütöttük meg különösebben a bokánkat, azt nyilvánvalóan a Hazafias Népfönt őrző-védő szerepének tulajdoníthatjuk: a ketrechben lévő oroszlan nem vadászhat ugyan kedvére, de őt sem vadásszák.

A Népfönt emyője alatt attól függően tehetjük később is a jót, hogy miféle elnökök és főtitkárok követték egymást. Kállai Gyula-e, akinek sokszor idéztük azt a mondását, hogy „a magyar nép immár betöltötte történelmi hivatását”? Avagy Pozsgay Imre-e, akihez minden jó ügyben fordulhattunk, s ha tudott, segített is? Az 1980-as évek vége felé olykor már a Honismeret is védőernyőként szolgált az úgynevezett „másként gondolkodó” vagy egyáltalában *gondolkodó* közösségek, ifjúsági körök és klubok, honismereti fedőnévvel szervezett ellenzéki kezdemények „művelődési táborai” számára.

A folyóirat nevéből időközben kimaradt a Híradó szó, s a maga hétezeres példányszámával – ha ennek egy része nem is jutott el a szükséges helyekre – fontos éltetője volt a nemzeti értékeket mentő munkának. A „magyarságtudományok” jeles képviselői írtak bele módszertani cikkeket, megemlékeztünk nemzeti évfordulóinkról, s egyre eredményesebben töltöttük be a *híd*, a *kapocs* szerepét az elszakított területek magyarsághonismereti műhelyei, hasonló érdeklődésű és gondolkodású személyiségei között. Közben gazdagodott a tartalom, tagolódott a szerkezet, súlyosbodott a mondanivaló. Mellékleteket indítottunk, amelyekben néprajzi, helytörténeti, szociográfiai témájú gyűjtési útmutatók, módszertani kérdőívek kaptak helyet; különböző pályázatok kiírásait és eredményeit közöltük. Még 1977-ben elindítottuk a Honismereti Bibliográfiát, amelyben a hivatásos kiadók mellett a mozgalom háttérintézményeit jelentő közgyűjtemények, iskolák, „önkormányzatok” gondozásában megjelent, főként pedig a határokon túlról érkezett, honismereti témájú kiadványok címléírásai kaptak helyet. Erre azért volt nagy szükség, mert számosan nem kerültek bele a hivatalos könyvterjesztés vérkeringésébe, sok intézmény és magán személy ebből a országból szerzett tudomást az érdeklődési körbe tartozó, de az ország vagy a Kárpát-medence másik szegletében megjelent kötettről. 1977-től minden évben közzétettük a magyar történelem és művelődéstörténet jeles személyiségeiről és eseményeiről a következő esztendőre vonatkozó Honismereti

Évfordulónaptárt, azzal a reménnyel, hogy a kisebb települések, honismereti közösségek tudomást szereznek a falujukban, városukban született vagy meghalt személyiségekről, a régiójukhoz kötődő eseményekről, és idejében felkészülhetnek a méltó megemlékezésekre.

Néhány kisebb bajsz-összeakasztást, a pártközpontból érkezett, de rendszerint szelídített dorgálást leszámítva, nyugodt lélekkel mondhatom, hogy a – kinck milyen puhaságú – diktatúra körülményeihez képest az 1980-as években a Hazafias Népfönt nem volt rossz gazdája a honismereti mozgalomnak. Megmutatkozott ez abban is, hogy amikor a szocializmus eresztékei recsegnie kezdtek, majd megindult az akkor rendszerváltásnak gondolt folyamat, amely az önkényuralom jónéhány szervezetével együtt a Népföntöt is elsöpörte, az intézmény vezetői *Honismereti Alapítványt* hoztak létre. Ez lehetővé tette számunkra a folyóirat folyamatos megjelentetését.

3. A honismereti mozgalomnak 1990-ben nem esett nehezére, hogy demokratikus alapokon működő civil szervezetté váljék. Már korábban is gyakran elmondtuk, hogy azon kevés hazai társadalmi mozgalom közé tartozunk, amelyet nem felülről hoztak létre, hanem valós társadalmi igényből, alulról szerveződött. A Hazafias Népfönt Honismereti Bizottsága 1990 első felében civil szervezetté, a megyei és a fővárosi honismereti egyesületek, társaságok szövetségévé alakult. 1990. június 4-én jegyezte be a Fővárosi Bíróság. Az 1990. évi 4. számtól kezdődően ennek a Honismereti Szövetségnek a lapja a *Honismeret*.

Ettől kezdve fölöttünk is kiderült az ég. Anyagi helyzetünk ugyan bizonytalanabbá vált, de a szerkesztés tekintetében nem korlátoztak bennünket. A megújult szerkesztőbizottsággal kialakíthattuk a folyóirat kiegyensúlyozott tartalmi szerkezetét, amelyben történelmünk, népeletünk, művelődésünk teljes Kárpát-medencei képe helyet kaphatott, senki sem méricskélte a földrajzi arányokat, senki sem korlátozta a nemzeti történelem, a közelmúlt és a jelen sorskérdései iránti felelősségérzet érvényesülését.

Miként élünk a kibontakozó lehetőségekkel?

Elsősorban a „külhoni” magyarok súlyát igyekeztünk arányosan növelni, mind tematikailag, mind terjedelmileg, mind pedig a szerzők száma tekintetében. Nagyobb teret kaptak az egyház és a honismereti mozgalom kapcsolatával foglalkozó tanulmányok, valamint a diktatúra rémtetteit felidéző emlékezések. A folyóirat foglalkozott az ezredvég és az ezredforduló nagy jelentőségű történelmi évfordulóinak emlékeztetéssel, és segített a szövetségnek a honfoglalás, az 1848/49-es forradalom és szabadságharc, az államalapítás, a Rákóczi-szabadságharc évfordulóinak alkalmából meghirdetett művelődéstörténeti vetélkedők megszervezésében. Megezőtt a folyóirat jelentősége más szempontból is: segített az önálló honismereti civil szervezetek együvé tartozásában, összefogásában.

Az elmúlt bő másfél évtized során a Honismeret c. folyóirat következetesen alakította ki belső szerkezetét, amelyet azonban célszerű rugalmassággal kezelt, így vált a lap sokszínű tartalmának megfelelő keretévé. Ez a belső rend úgy működik, mint maga a hagyomány, amely – minden ellenkező híresztelés ellenére – nem gúzsba köt, hanem energiákat szabadít fel. Nem kell minden számot újra és újra kitalálni: rendszert ad, amelyben könnyen el lehet igazodni.

A folyóirat minden páros hónap 10. napján jelenik meg. Egy-egy évfolyamán belül a 3. szám az esedékes Honismereti Akadémiához igazodik mind *témájában*, mind *földrajzilag*: első-

sorban a rendező megyét és a megyeszékhelyet mutatjuk be. A 4. számban közöljük a Honismereti Akadémia ünnepélyes megnyitójának eseményeit, elsősorban a kiténtettek névsorát és laudációjukat. A hagyományosan kialakult rend szerint az 5. szám is tematikus, ebben többnyire az átlagosnál nagyobb súlyt kapnak a hazai etnikai és nemzeti kisebbségek. De például 2006-ban itt emlékeztünk meg az 1956-os forradalom és szabadságharc évfordulójáról, 2007-ben pedig – az önkéntes néprajzi gyűjtők XX. találkozásának témájához igazodva – az októberi szám a honvéd hagyományokkal foglalkozik. Évről évre ebben a számban közöljük a következő esztendőre vonatkozó Honismereti Évfordulónaptárt. Minden esztendőben a 6. számban kap helyet a Honismereti Akadémián elhangzott, nagyobb közérdeklődésre számot tartó előadások szerkesztett szövege.

Egy-egy szám szerkezetét a többé-kevésbé állandó rovatok alkotják, egy részük szinte minden számban előfordul, mások inkább alkalmasszerűen kapnak helyet. Az előbbiekhöz tartoznak az évről évre megtervezett, nagyobb és „kisebb” jelentőségű alkalmakra emlékező ÉVFORDULÓK, a honismeret oktatásával foglalkozó ISKOLA ÉS HONISMERET, továbbá a HAGYOMÁNY, a TERMÉS, valamint a mozgalom eseményeiről tudósító KRÓNKA, a honismereti témájú kiadványok recenzióit tartalmazó KÖNYVESPOLC és a honismereti kiadványokat listázó HONISMERETI BIBIOGRÁFIA rovat. Ritkábban fordul elő a HONISMERET ÉS EURÓPA rovat, amely az európai országokban fellelhető s a mi honismereti mozgalmunkhoz hasonló formációkat bemutató írásokat közöl; a történelmi tragédiáinkkal foglalkozó SORSKÉRDÉSEK és az EMLÉKEZÜNK, az Ifjúsági Honismereti Akadémiákon szereplő diákszerzők írásait bemutató ZSENGE TERMÉS, továbbá az EMLÉKHELYEK, PÁLYÁZATOK és a HÍREK. Talán a rovatoknak ez a bősége is érzékelteti a Honismeret c. folyóirat sokszínűségét, hiszen beleférnek a módszertani eligazodást szolgáló írások éppen úgy, mint a tematikus feldolgozások, az anyagközlések, valamint a rövidebb - hosszabb tudósítások, híradások.

A Honismeret tehát már több mint egy emberöltő óta szolgálja a magyarság és a társadalom önismeretét, ápolja a szülőföld és a lakóhely iránti elkötelezettséget. Jelentős szerepet tölt be a nemzettudat alakításában és fenntartásában. Összefogja, közösséggé formálja a hagyományosan magyarságismeretnek nevezett tudományágak (történelem, földrajz, néprajz, nyelvészet, műemlékvédelem és hasonló) hivatásos és amatőr kutatóit, gyűjtőit. Természetesen elsősorban a honismereti mozgalomban tevékenykedők érdeklődését igyekszik kielégíteni, emellett segíti a pedagógusok, az egyetemi hallgatók és a középiskolás diákok munkáját, a szakdolgozatok és pályázatok íróit, a szakkörök és más közösségek tevékenységét, módszertani segítséget nyújt a tantervi keretek között és az azon kívül folyó honismereti oktatáshoz.

Ahhoz, hogy széles körű és szerteágazó feladatát még jobban oldhassa meg, rendkívül fontos lenne egy igen részletes, szöveg-feltáró alapulók, személynév-, helységnev- és tárgymutatóval ellátott repertórium. Az első tizenöt évfolyamra készült és meg is jelent egy mutató, amely azonban már akkor sem elégitelt ki minden igényt, mert csak a cikkek címét vette figyelembe, ami sokszor nem igazán el kellő mélységben. Ahhoz, hogy a kutatók, az önkormányzatok, különösen pedig a pedagógusok, a diákok eredményesebben hasznosíthassák a folyóirat eddig megjelent számaiban fellelhető hatalmas mennyiségű ismeretanyagot, mindenképpen szükség lenne az említett repertóriumra. Erre

azonban a kulturális terület jelenlegi támogatottsága, pontosabban támogatatlansága ismeretében nem sok reményünk lehet. Csak bízhatunk abban, hogy ez az állapot megváltozik és a 40. évfolyam alkalmával talán elkészülhet és megjelenhet a *Honismeret Mutatója*.

Végezetül engedtetssék meg a szerkesztőnek a harmincötödik évfolyam megjelenése alkalmából néhány személyes természetű megjegyzés. Harminchárom esztendővel ezelőtt szinte puccsszerű akcióval lettem a Honismeret szerkesztője. Töltési Imre, a Honismereti Bizottság titkára ugyanis 1974-ben hár munkat környékezett meg ezzel a feladattal, rajtam kívül Für Lajost és Kósa Lászlót. Ők elhárították a felkérést, nekem azonban erre nem volt módom, mert éppen az egykori Etelközben, a moldvai csángómagyarok körében kutatva töltöttem éves szabadságomat. Mire hazajöttem, azzal fogadtak, hogy engem bíztak meg a szerkesztői munkával. S bár nem volt semmiféle szerkesztői gyakorlatom, s félttem is nagyon a feladattól, szép lehetőséget sejtettem benne, s legalábbis nem tiltakoztam elég erélyesen a megbízatás ellen. S noha az elmúlt 33 esztendő során jónéhány alkalommal elátkoztam azt a pillanatot, amikor elvállaltam ezt az időnként húsdarálólként működő szerkesztői munkát, úgy istenigazából sohasem bántam meg. Lelki válságok mélypontjain olykor szinte mosónőnek érzem magam, aki örökké a mások szennyesét mossa, ahelyett, hogy a magát tisztázná. De józanabb óráimban boldogan állapíthatom meg, hogy rengeteget tanultam a sokszor háromszor-négyszer elolvasott kéziratokból, s ha ma valamivel többet tudok a magyar történelemről az átlagos agrárértelmiséginél, azt a Honismeret szerkesztésével járó kulimunkának köszönhetem. De ennél is fontosabb az a számtalan értékes emberi kapcsolat, amelyre e sokszor talán terhes szolgálat során tettem szert. A szerzőkben és a szerkesztőbizottsági tagokban kitűnő barátokra leltem, akiktől mindenben támogatást és fegyvertársi barátságot kaptam.

Magam is elmondhatom tehát, amit 1934-ben a Választ szervező Németh László írt levelében Fülep Lajosnak: „...ha a munkának van a munkán kívül is jutalma, az csak a barátság lehet s a becsülés, mellyel olyanok fordulnak felénk, akiket mi is becsülünk.”

